

ЎТМИШГА НАЗАР

3-МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-3

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE-3

ТОШКЕНТ-2021

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдишвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайжон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Маҳкамова Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Раҳмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
Тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Сайпулла Турсунов СУРХОН ВОҲАСИДА СОВЕТ РЕЖИМИНИНГ ЎРНАТИЛИШИ.....	10
2. Рахбар Холиқова РОССИЯ ИМПЕРАТОРЛИГИ СИЁСИЙ АГЕНТЛИГИНИНГ БУХОРО АМИРЛИГИДАГИ ФАОЛИЯТИ ТАРИХИДАН.....	20
3. Лалихон Мухамеджанова XIX АСРНИНГ ОХИРИ XX АСР БОШЛАРИДА ЖАДИДЧИЛИКНИ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА УНИНГ МИЛЛИЙ УЙҒОНИШ ҲАРАКАТИ СИФАТИДАГИ МОҲИЯТИ..	32
4. Барно Убайдуллаева ЎЗБЕКЛАРНИНГ РЕПРОДУКТИВ ОРИЕНТАЦИЯСИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР ВА УНИНГ БОЛА ТАРБИЯСИГА ТАЪСИРИ (XX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИ XXI АСР БОШЛАРИ).....	47
5. Дилдора Алиназарова УРУШДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ДАВРИЙ НАШРИЁТ ТИЗИМИДАГИ ТАРКИБИЙ ЎЗГАРИШЛАР.....	59
6. Қахрамон Алманов, Илхом Жураев XX - XXI АСР БОШЛАРИДА МИРЗАЧЎЛ ВОҲАСИ АҲОЛИСИНИНГ ХЎЖАЛИК ТУРМУШ ТАРЗИ ВА МОДДИЙ МАДАНИЯТИ.....	68
7. Қахрамон Алманов ЖИЗЗАХНИНГ ХОНЛИКЛАР ДАВРИДАГИ АҲАМИЯТИ ВА МАНБАЛАРДА ЁРИТИЛИШИ.....	76
8. Жамшид Адиллов АЛЕКСАНДР БЕКОВИЧ-ЧЕРКАССКИЙНИНГ ХИВА ХОНЛИГИГА ЮРИШИ РОССИЯЛИК ШАРҚШУНОСЛАР ТАДҚИҚОТЛАРИДА.....	82
9. Дилзода Алимкулова ЎЗБЕКИСТОН ТАСВИРИЙ САНЪАТИГА НАЗАР.....	89
10. Fazilat Akramova FARG'ONA VODIYSIDA YENGIL SANOATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI.....	95
11. Мурот Алланазаров БУТУНБУХОРО МАРКАЗИЙ ИЖРОИЯ ҚЎМИТАСИ ВА МИЛЛИЙ РАҲБАР АРБОБЛАР ФАОЛИЯТИ.....	100
12. Гулмира Азаматова ЎЗБЕКИСТОНДА АҲОЛИ МИГРАЦИЯСИ ҲАРАКАТЛАРИ МАСАЛАЛАРИ ВА МИГРАНТЛАР ФАОЛИЯТИ ТАҲЛИЛИ.....	106
13. Sayyora Atadjanova, Sevar Gaibnazarova ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИНГ ЯНГИ ТУРЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИ.....	112
14. Aloxunov A.A. ANDRONOVO MADANIYATINING O'RTA OSIYO CHORVADOR JAMOALARINING MODDIY MADANIYATDA AKS ETISHI.....	119
15. Раҳматжон Арслонзода ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА АРХИВ ИШИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	124

16. Шерзод Абдужаббаров ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СОҲАСИДА КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ ВА ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЎРТАСИДА ҲАМКОРЛИК.....	133
17. Ravshan Abduzohirov, Matluba Jo`rabekova O'ZBEKLARDA BOLA TUG'ILISHI BILAN BOG'LIQ IRIM-SIRIM MAROSIMLAR VA ULARNING TARIXIY TARAQQIYOTIDAGI O'ZIGA XOSLIKLAR.....	147
18. Жалолиддин Аннаев ТАРМИТА-ТЕРМИЗ БУДДАВИЙЛИК МАДАНИЯТИ.....	155
19. Аннаева Зарифа ЎЗБЕКИСТОНДА ЭКОЛОГИК МУАММОЛАР ВА УНИНГ ЕЧИМИ БОРАСИДАГИ ҲАРАКАТЛАР.....	163
20. Сардор Аҳмедов СУРХОНДАРЁ ТОЖИКЛАРИНИНГ АНЪАНАВИЙ КИЙИМЛАРИ.....	168
21. Манзурахон Балтабаева ЭРТА ТУРМУШ ВА ЭРТА ТУҒРУҚНИНГ САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ (Африка, Жанубий Осиё давлатлари ва Ўзбекистон мисолида).....	174
22. Turon Babaraximov, Kamolaxon Abduraxmonova SIYOSIY MANSUBLIK TUSHUNCHASINING PAYDO BO'LISHI VA MAZMUNI.....	181
23. Назокат Бозорова ТАРИХ ДАРСЛАРИДА ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАНБАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ.....	186
24. Элбек Ботиров МАРКАЗИЙ ОСИЁ БОЖХОНА ИШИ ЭВОЛЮЦИЯСИ: САВДО ЙЎЛЛАРИ, НАЗОРАТ МАСКАНЛАРИ ВА БОЖ ЙИГИМЛАРИ ТАРИХИДАН.....	192
25. Габриэльян С.И. БРИТАНИЯНИНГ ТАМАКИ МОНОПОЛИЯСИ ВА XIX АСРНИНГ ОХИРИДА ЭРОНДА МИЛЛИЙ-ОЗОДЛИК КУРАШИ БОШЛАНИШИ.....	199
26. Санжарбек Давлетов, Зухра Ражабова ХОРАЗМ ВОҲАСИДАГИ ТАРИХИЙ-МАДАНИЙ МЕРОС ОБЪЕКТЛАРИ – ТУРИСТИК САЛОҲИЯТНИ ОШИРИШ ОМИЛИ СИФАТИДА.....	211
27. Нилуфар Джураева МАЪРИФАТПАРВАР ЖАДИДЛАРНИНГ ХОТИН-ҚИЗЛАР МАСАЛАСИДАГИ ҚАРАШЛАРИ.....	220
28. Отабек Дуланов СУРХОН ВОҲАСИ ЖУЗЛАРИНИНГ АНЪАНАВИЙ ТАОМЛАРИ.....	226
29. Расулжон Дусчанов ЎЗБЕКИСТОН ССР ДА СОЛИҚЛАРНИНГ БАЪЗИ ТУРЛАРИ.....	232
30. Хуршид Жуманазаров ТАБИБЛАРНИНГ ЎЗБЕК ХАЛҚ ТАБОБАТИДАГИ ЎРНИ.....	239
31. Камола Жураева ЎЗБЕКИСТОННИНГ ТАШҚИ СИЁСАТ АЛОҚАЛАРИ: ТАРИХ ВА ЗАМОНАВИЙЛИК.....	246

32. Зоиржон Ёдгоров ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТ СОҲАСИДА ЯНГИ МЕЪЁРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИНГ ҚАБУЛ ҚИЛИНИШИ ВА УНДАН ҚЎЗЛАНГАН МАҚСАДЛАР.....	254
33. Zebiniso Zaynabidinova AKADEMIK SAYERA SHARAFOVNA RASHIDOVANING ILMIY FAOLIYAT DAVRIDAGI ILK ISHLARI (1967-1985).....	267
34. Мухаммаджон Исамиддинов ҚАДИМГИ МАРҒИЁНА ВА БАКТРИЯ ҲУДУДИДАГИ ЯЗ-П АРХЕОЛОГИК КОМПЛЕКСЛАРИНИ ДАВРЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	271
35. Абдуғаппор Инсопов ЎЗБЕКИСТОНДА НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ.....	277
36. Elyorjon Karimov O'ZBEKISTONDA IKKINCHI JANON URUSHI YILLARI DAVRIDA EVAKUATSIYA QILINGAN SANOAT KORXONALARI ISHINING TASHKIL ETILISHI.....	286
37. Сайёра Мирсоатова ҚОПЧИҒОЙ УСТАХОНАСИ МУСТЪЕ ДАВРИ КОМПЛЕКСИНИНГ МАДАНИЙ-ДАВРИЙ ХОСЛИГИ ҲАҚИДА.....	292
38. Ғайрат Мамаражабов ЎЗБЕК ҲУНАРМАНДЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ КИЙИМЛАРНИ ЯРАТИШДАГИ ФАОЛИЯТИ.....	298
39. Салимахон Мадьярова ТУРКИСТОН ОЛИМЛАРИ ТУРМУШИНИ ЯХШИЛАШ КОМИССИЯСИ.....	304
40. Олтиной Масалиева ЯПОНИЯ ДАВЛАТИДА БУХОРО ХОНЛИГИ ТАРИХИГА ҚИЗИҚИШ.....	312
41. Рахмон Мухаммадиев ЛИДЕР ШАХС ФЕНОМЕНИ ВА УНИНГ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ТУТГАН ЎРНИ.....	316
42. Олтиной Масалиева САЙИД МУҲАММАД НОСИР ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДА САҚЛАНАЁТГАН ҚЎЛЁЗМАЛАРИ.....	322
43. Дилмурод Маллаев СУРҲОН ВОҲАСИ УЙ-ЖОЙЛАРИ: ТАРИХИЙ АНЪАНАЛАР.....	326
44. Орифхужа Муминов ҚАДИМ ВА ИЛҚ ЎРТА АСРЛАРДА КЕШ ВОҲАСИНИНГ АРХЕОЛОГИК ЎРГАНИЛИШ ТАРИХИ.....	332
45. Дилдора Мўсинова МУСОХОНХОЖА ДАҲБЕДИЙНИНГ "БАДР УЛ-АСРОР ВА САНАД УЛ-АБРОР" АСАРИ ҲАҚИДА.....	339
46. Темур Мўминов ИБРОҲИМ МЎМИНОВ ВА УНИНГ ДАВРИ.....	343

47. Акмал Мухаммадиев ПАЛЕОЛИТИШУНОСЛИКДА ХОМ-АШЁДАН ФОЙДАЛАНИШ СТРАТЕГИЯСИНИ ЎРГАНИЛИШИ (МЕТОДОЛОГИК ТАҲЛИЛ).....	353
48. Абдикамил Нарбеков ДИНИЙ ФУНДАМЕНТАЛИЗМ ВА ЭКСТРЕМИЗМГА ҚАРШИ КУРАШ МУАММОЛАРИ.....	359
49. Бахтиёр Назиров МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТ СОҲАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ИСЛОҲОТЛАРНИНГ ТАРИХИЙ ТАҲЛИЛИ.....	366
50. Аслиддин Ортиқов ЎЗБЕК КИНЕМАТОГРАФИЯСИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЖАРАЁНИ: САНЪАТ ЁКИ САНОАТ ТУРИ СИФАТИДА.....	372
51. Аҳмаджон Оринов СЦЕНОГРАФИЯДА ЁРУҒЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ.....	377
52. Хабибжон Олимжонов ТУРКИСТОН ЎЛКА ВИЛОЯТЛАРИДА КУТУБХОНАЛАРНИНГ ОЧИЛИШИ.....	382
53. Икромиддин Остонакулов, Тўлғаной Маматкулова ХІХ АСР ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ТАРИХИНИ ЎРГАНИШДА РОЖИЙ МАРҒИНОНИЙ МЕРОСИНИНГ ЎРНИ.....	392
54. Зумрад Раҳмонкулова БУХОРО АМИРЛИГИ ВА УСМОНИЙЛАР ДАВЛАТИ ЎРТАСИДАГИ ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАР ТАРИХИДАН (XVIII-XIX АСР БОШЛАРИДА).....	397
55. Хасанбой Раҳматиллаев ТУРКИСТОНДА XIX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИДАГИ ЭТНИК ЖАРАЁНЛАР.....	407
56. Одинахон Раҳманова ОЛИМХОН САЛТАНАТИ ТАРИХИДАН: ШАЙХ ВА СЎФИЙЛАРГА ИШОНЧСИЗЛИК.....	413
57. Хасанбой Раҳматиллаев МАРКАЗИЙ ОСИЁНИНГ ҚАДИМГИ ДАВР ЭТНИК ТАРИХИНИ ЁРИТИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛИ МАСАЛАЛАР ВА УСУЛЛАРГА ДОИР.....	418
58. Хайрулла Раҳматов БУХОРО АМИРЛИГИ АҲОЛИСИНИНГ ЭТНИК ТАРКИБИ ХУСУСИДА (XIX асрнинг иккинчи ярми – XX аср бошлари).....	424
59. Muhiddin Rajabov O'RTA OSIYODA MILLIY-HUDUDIIY CHEGARALANISHNING O'TKAZILISHI: MAQSAD, MONIYAT VA OQIBAT (XORIJ TADQOQOTCHI OLIMLARI NIGOHIDA).....	430
60. Maftuna Rajabova TOLERANTLIK FENOMENINING TARIXIY – NAZARIY TAHLILI.....	437
61. Саломова Л.И. ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ АРХИВИДА САҚЛАНАЁТГАН ТУРКИСТОН АССР ТАРИХИГА ОИД ҲУЖЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ.....	446

62. Ойдина Сатимова ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАГИ ТУРКИСТОНЛИК АСИРЛАР ТАҚДИРИДАН.....	452
63. Равшан Сиддиқов ЎЗБЕКИСТОН ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИНГ ИСЛОҲ ҚИЛИШНИ ЗАМОНАВИЙ ХОРИЖИЙ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	459
64. Хуршида Тиллаходжаева ФУҚАРОЛИКНИ РАСМИЙЛАШТИРИШ БЎЛИМЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ БЎЙИЧА ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЧОРА-ТАДБИРЛАР (УЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ, УЛАРНИ ЯРАТИЛИШИДАГИ МУАММОЛАР) ХУСУСИДА.....	466
65. Рўзикул Толибов, Санобар Толибова ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАНУБИ-ШАРҚИЙ ОСИЁ МАМЛАКАТЛАРИ БИЛАН МАДАНИЙ-ГУМАНИТАР АЛОҚАЛАРИ.....	475
66. Равшан Турсунов ХІХ АСРНИНГ 2 ЯРМИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА СОДИР БЎЛГАН ҚУМ ВА ЧАНГ БЎРОНЛАРИ ТАРИХИГА НАЗАР.....	482
67. Икромжон Умаров КЎҲИТАНГТОҒ ҚИШЛОҚЛАРИДА ЁМҒИР ЧАҚИРИШ МАРОСИМЛАРИНИНГ ЎТКАЗИЛИШИ.....	493
68. Анвар Уроқов ЎЗБЕКИСТОН РАНГТАСВИР САНЪАТИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР.....	503
69. Мавлюда Файзуллаева АНЪАНАВИЙ ТАОМЛАНИШ ВА ТРАНСФОРМАЦИОН ЖАРАЁНЛАР.....	508
70. Мавлон Эргашев ЧАҒОНИЁННИНГ ЎРТА АСРЛАР ШАҲАРЛАРИ.....	515
71. Хайрулла Қобилов СУРХОНДАРЁ ОКРУГИДА ЖАМОАЛАШТИРИШ ДАВРИДАГИ ОММАВИЙ ҚАТАҒОНЛИКЛАР.....	522
72. Ra'no Mamirjonovna XALQ TA'LIMI TIZIMIDAGI BOLSHEVISTIK SIYOSAT: MILLIY MAORIF TIZIMI VA TA'LIMDA SOVET MODELINI TATBIQ QILINISHI.....	528
73. Ислом Қаршиев ЖАНУБИЙ ЎЗБЕКИСТОН ҚЎНҒИРОТЛАРИ.....	533
74. Давлат Қудратов ҚАДИМГИ ДАВР ШАҲАРЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШ ГЕНЕЗИСИ ТАҲЛИЛЛАРИ.....	539
75. Қахрамон Шоназаров УЧИНЧИ РЕНЕССАНС ПОЙДЕВОРИНИ ҚУРИШДА ЁШЛАР ИЖТИМОИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	551
76. Ғайрат Хамраев БУҲОРО АМИРЛИГИНИ ТАШКИЛ ЭТГАН МИЛЛИЙ-ЭТНИК ГУРУҲЛАР ХУСУСИДА (ТОЖИКЛАР МИСОЛИДА).....	556

77. Суннатилла Ҳамраев, Мадина Адилова СОВЕТ ТАРИХШУНОСЛИГИДА БУХОРО АМИРЛИГИ ВА РОССИЯ ИМПЕРИЯСИ ЎРТАСИДАГИ ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАР ТАРИХИ (XX АСРНИНГ 60–80 ЙИЛЛАРИ).....	563
78. Феруза Ҳасанова ЎЗБЕКИСТОНДА УЧИНЧИ РЕНЕССАНС ДАВРИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИ.....	570
79. Akmaljon Xoldarov NEMISLARNING O'RTA OSIYOGA KIRIB KELISHI (FARG'ONA VODIYSI MISOLIDA).....	575
80. Нодирбек Момунович Ҳамаев АНВАР ПОШШОННИНГ ШАРҚИЙ БУХОРОДА СОВЕТ ҲУКУМАТИГА ҚАРШИ КУРАШИ (матбуот материаллари асосида).....	581
81. Иброҳим Хидиров ҚАДИМГИ СУҒДНИНГ МАРКАЗИЙ ОСИЁ МИГРАЦИЯ ТИЗИМИДАГИ ЎРНИ.....	586
82. Урол Худойкулов ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАНУБИЙ ВИЛОЯТЛАРИДА САНОАТНИНГ БИР ТОМОНЛАМА ТАРАҚҚИЁТИ: МАСАЛАЛАРИ МУАММО ВА ЗИДДИЯТЛАР (XX аср 70- 80 йиллар асосида).....	595
83. Тўлқин Худойкулов ХИВА ИНОҚЛАРИНИНГ МАРКАЗИЙ ВА МАҲАЛЛИЙ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ. МАНСАБ ВА УНВОНЛАР.....	601
84. Хулкар Холикулова ИМКОНияТИ ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАРНИ ЖАМИЯТГА МОСЛАШТИРИШДА ТАЪЛИМНИНГ TUTGAN ЎРНИ.....	612
85. Тўлқин Худойкулов ҚЎҚОН ХОНЛИГИ ШАҲАР ВА ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТИ ҲАҚИДА АЙРИМ МАЪЛУМОТЛАР.....	620
86. Мунира Хўжанова 1920-1940 ЙИЛЛАР ҚОЗОҒИСТОНДА БОЛАЛАР ҚАРОВСИЗЛИГИ ВА БОЛАЛАР УЙЛАРИ ФАОЛИЯТИ.....	630
87. Sherzod Xazratkulov FUQAROLIK JAMIYATI KONSEPSIYASI RIVOJIDA IJTIMOY SIYOSAT VA IJTIMOY ADOLAT FENOMENLARI.....	635
88. Sherzod Xazratkulov IJTIMOIY SIYOSATNI AMALGA OSHIRISH INDIKATORLARI VA MEZONLARI.....	641
89. Носир Хусанов ЖАМИЯТДА ПЛАКАТНИНГ ЎРНИ.....	647
90. Азизбек Холлиев ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНЛИКЛАРНИНГ ФРОНТ ОРТИДАГИ ФИДОКОРОНА МЕҲНАТИ.....	655

91. Шайдуллаева Г.Ш. ҲИНД ВОДИЙСИДАН ТОПИЛГАН ОКС ЦИВИЛИЗАЦИЯСИГА ХОС СОПОЛ ИДИШЛАРИ.....	663
92. Гузаль Шарипова ЎЗБЕКИСТОН–МАЛАЙЗИЯ ҲАМКОРЛИГИНИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ.....	669
93. Саиданварбек Юлдашев МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ИЛК ЎРТА АСРЛАР ТАРИХИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ.....	678
94. Дилдора Юсупова ҒАРБИЙ ЕВРОПА ОЛИМЛАРИНИНГ XX АСР БОШЛАРИДА АРХИВШУНОСЛИК СОҲАСИДА ОЛИБ БОРГАН ТАДҚИҚОТЛАРИ.....	686
95. Мадаминов Баходир ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ МУЗЕЙИНИНГ АЙРИМ НОЁБ ЭКСПОНАТЛАРИ ТАСНИФИ.....	692
96. Абдурасул Розаков XX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИДА АҚШДА НЕОЛИБЕРАЛИЗМ РИВОЖЛАНИШИНИНГ АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ.....	698
97. Xumora Pozilova QADIMGI FARG’ONA HUNARMANDCHILIGIDA TIRNAB SOLINGAN BEZAKLI SOPOL IDISHLAR.....	705
98. Гайратхон Мухтаров ЧОТҚОЛ ТОҒ ТИЗМАСИДАГИ ЯНГИ ТОПИЛГАН ҚОЯТОШ РАСМЛАР ЖОЙЛАШГАН ЎРНИ ВА ЛАНДШАФТИ.....	711
99. Икрамжон Исмаилов ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ СИФАТИ ВА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ РЕЙТИНГИ (ФАРҒОНА ВОДИЙСИ МИСОЛИДА).....	716
100. Музаффар Хўжамов 40 ЙИЛЛАРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИ 50 ЙИЛЛАР БОШЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ БОРАСИДА ОЛИБ БОРИЛГАН НАРХ-НАВО СИЁСАТИ.....	722

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Тўлқин Дўстбобоевич Худойкулов,
тарих фанлари номзоди, доцент
Қарши давлат университетининг
Педагогика институти
tulqinxudoyqulov@umail.uz

ҚЎҚОН ХОНЛИГИ ШАҲАР ВА ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНING ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТИ ҲАҚИДА АЙРИМ МАЪЛУМОТЛАР

For citation: Tulkin D.Khudoikulov, SOME INFORMATION ABOUT THE ECONOMIC LIFE OF THE URBAN AND RURAL POPULATION OF THE KOKAND KHANATE. Look to the past. 2021, Special issue 3, pp.620-629

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5842144>

АННОТАЦИЯ

Мақолада Қўқон хонлигининг XVIII аср охири - XIX аср ўрталаригача бўлган ижтимоий ҳаётида ерга эгалик қилиш муносабатлари, хунармандчилик ва савдо алоқалари ҳақида сўз юритилади. Шунингдек, Қўқон хонлигининг айрим ҳукмдорлари даври сиёсий парокандалик, иқтисодий тушкунлик ва ўзаро урушлар билан изоҳланса, айрим ҳукмдорлари даври сиёсий барқарорлик, иқтисодий ривожланиш ва маданий ҳаётнинг тараққиёти ҳақида айрим маълумотлар берилади.

Калит сўзлар: Қўқон хонлиги, Шаҳрихонсой канали, Янгиариқ канали, тегирмон, тим, раста, Хўжанд, Ўратепа.

Тулқин Дустбобоевич Худойкулов,
Кандидат исторических наук, доцент
Педагогический институт
Каршинского государственного университета

НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ ГОРОДСКОГО И СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ КОКАНДСКОГО ХАНСТВА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются земельные отношения, ремесла и торговые отношения в общественной жизни Кокандского ханства с конца 18 до середины 19 веков. А также время управления некоторых правителей Кокандского ханства характеризуются политическими потрясениями, экономическими спадами и междоусобными войнами, дается некоторая информация о политической стабильности, экономическом развитии и прогрессе культурной жизни во время управления других правителей.

Ключевые слова: Кокандское ханство, Шахрихансайский канал, Янгиарицкий канал, мельница, торговые ряды, лавки, Ходжент, Уратюбе

Tulkin D. Khudoikulov,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Pedagogical Institute Karshi State University

SOME INFORMATION ABOUT THE ECONOMIC LIFE OF THE KOKAND KHANATE CITY AND RURAL POPULATION

ABSTRACT

The article deals with land relations, crafts and trade relations of the Kokand Khan in public life from the late eighteenth to the nineteenth centuries. It also provides some information on the political disintegration, economic recession and stability, economic development and cultural life of the Kokand khanate.

Index Terms: Kokand khanate, Shahrikhansay chanel, Yangiariq chanel, mill, market, counter, Hujand, Uratapa.

1.Долзарблиги:

Ўзбек давлатчилиги тарихини илмий тадқиқ этиш, унга ҳаққоний баҳо бериш ва тўпланган тажрибадан ижодий фойдаланиш мустақил Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий - сиёсий ва маданий тараққиётида муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун XX асрнинг охирига келиб жаҳон цивилизациясининг ажралмас қисми бўлган Ўзбекистон тарихини, хусусан ўзбек давлатчилиги тарихини ҳар томонлама ўрганиш давлат сиёсати даражасига кўтарилди.

Таъкидлаш жоизки, ўзбек хонликларидан бири бўлган Қўқон хонлиги – Ўрта Осиё тарихи, унинг ижтимоий, иқтисодий, маданий ҳаёти ва халқаро муносабатларида катта из қолдирган давлат бўлиб, унинг ҳар бир ҳукмдори юритган ички ва ташқи сиёсат ҳамда унинг оқибатларини ўрганиш алоҳида илмий изланишлар олиб боришни тақозо қилади. Бу ўринда таъкидлаш лозимки, Қўқон хонлигининг айрим ҳукмдорлари даври сиёсий парокандалик, иқтисодий тушкунлик ва ўзаро урушлар билан изоҳланса, айрим ҳукмдорлари даври сиёсий барқарорлик, иқтисодий ривожланиш ва маданий ҳаётнинг тараққиёти билан изоҳланади.

XVIII асрнинг бошларида Фарғона водийсида шаклланган янги давлат – Қўқон хонлигига маҳаллий аҳоли вакиллари бўлган минг уруғи асос солди. Хонликда марказлашган давлат тизими шаклланди, давлат чегаралари, маҳаллий бошқарув тизими, дин тартибга келтирилиб бир мунча осойишталик, элатлар ва қабилалараро тотувлик таъминланди, ўтроқ ва кўчманчи аҳоли ўртасида кенг қамровли муносабатлар ўрнатилди. Натижада иқтисодий ва ҳўжалик ҳаёти, савдо-сотик жонланди, маданий соҳада катта ўзгаришлар рўй берди. Шу билан бирга, Қўқон адабий муҳити шаклланди.

Халқаро муносабатларда Россия, Афғонистон, Хитой ва Ҳиндистон билан савдо алоқалари мустаҳкамланди. Бундай силжишларнинг амалга ошишида Умархон (1810-1822) ва унинг ўғли Муҳаммадалихоннинг (1822-1842) хизматлари каттадир.

Умуман, мазкур мақола яна қуйидаги омилларга кўра долзарбдир:

биринчидан, хонлиkning ижтимоий - сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётини ёритиш нафақат илмий, балки амалий аҳамият ҳам касб этиб, яқин ўтмишда кечган тарихий воқеаларнинг ҳаққоний талқини бугунги куннинг жуда кўп муаммоларига жавоб бериши ва тегишли хулосалар чиқаришда муҳим аҳамиятга эгадир;

иккинчидан, хонлиkning ижтимоий - сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётида кечган тарихий жараёнларни, унинг сабабларини ўрганиш ўрта асрлар ўзбек давлатчилиги тарихи ва тажрибасини чуқурроқ ёритиш имконини беради.

2. Методлари:

Мақолада умум қабул қилинган тарихий методлар-тарихийлик, қиёсий-мантикий таҳлил, кетма - кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, унда хонлик ҳўжалик ҳаётининг асосини ташкил қиладиган соҳа деҳқончилик, ерга эғалик қилиш муносабатлари, савдо ва хунармандчилик ҳақида айрим маълумотлар бериб ўтилади. Жумладан, водийда сув манбаларининг етарли эканлиги деҳқончиликда мўл ҳосил олишни

таъминлаганлиги, хонликда XVIII асрга қадар ерларни суғориш учун сойлар ва жилғаларнинг сувларидангина фойдаланилганлиги, Қўқон хонлигида тахт учун курашлар ва сиёсий тарқоқлик давом этишига қарамасдан XVIII асрнинг иккинчи ярми ва XIX асрда айрим туманларнинг суғориш тармоқлари тикланган ва янгилари қазилганлиги илмий асослаб берилган.

Ўзбекистон мустақилликга эришган кейинги даврда Қўқон хонлигининг тарихига оид туркум адабиётлар яратилди. Хонликнинг XIX асрдаги ижтимоий - сиёсий ва иқтисодий аҳволи, маданий ҳаётининг айрим жиҳатларини илмий ҳолислик, тарихийлик нуқтаи назаридан тадқиқ этаётган олимлардан Ҳ.Зиёев, Ғ.Аҳмаджонов, Ҳ.Ғуломов, Ҳ.Бобобеков, Ш.Воҳидов, Н.Мусаев, Ш.Юсупов, Д.Зиёевларни айтиб ўтиш лозим.

Ҳ.Зиёев, Ҳ.Бобобеков, Ғ.Аҳмаджонов, Ш.Воҳидовларнинг тадқиқотлари мавзунини ўрганишда алоҳида аҳамият касб этади. Жумладан, Ҳ.Зиёевнинг асарларида хонлик тарихининг концептуал масалалари ёритилган бўлса, Ш.Воҳидовнинг илмий фаолияти хонлик тарихининг тарихшунослиги ва манбашунослиги масаласи, яъни Қўқон хонлигида тарихнавислик мактабининг шаклланиши, шу мактаб намояндалари асарларини излаб топиш, ўрганиш ва чоп этиш билан ажралиб туради. Ш. Воҳидовнинг илмий ишларида Қўқон хонлиги тарихчиларининг асарлари кодикологик жиҳатдан таҳлил этилган ва хонлик тарихи, маданий ҳаётига оид ўнлаб маҳаллий тарихий асарлар илмий муомалага киритилган.

Ҳ.Бобобековнинг илмий ишларида Қўқон хонлиги тарихи Россия матбуоти материаллари асосида ёритилган бўлиб, олим ўтган асрнинг 80-90 йилларида хонлик тарихини янгича илмий нуқтаи назар асосида ҳолис ўрганилиши кераклигини ёқлаб чиққан. У биринчилардан бўлиб хонликдаги халқ ҳаракатларини ўрганиб, уларнинг мустамлакачиликка қарши кураш эканини асослаб берган. Унинг асарлари ўрганилаётган мавзунини ёритишда муҳим аҳамиятга эга.

Ғ.Аҳмаджоновнинг асарларида хонлик тарихи тарихшунослик нуқтаи назаридан ўрганилган. Муаллиф томонидан ўзбекистонлик олимларнинг Қўқон хонлиги тарихини тадқиқ этишда тутган ўрни ва қўшган ҳиссалари кенг таҳлил қилинган.

Қўқон хонлигининг ижтимоий - сиёсий ҳаёти, иқтисодий аҳволи, маданияти каби баъзи масалалар бир қатор тадқиқотларда қисман ёритилган. Бундай тадқиқотлардан В.Ишқуватов, З.Илҳомов, Л.Турдалиев, М.Жабборов, Н.Алимова, Ш.Отахонов, М.Абдурахмонов, О.Пуговкина, У.Абдуллаев, Б.Турсунов, Ў.Султонов, Ш.Маҳмудовларнинг тадқиқот ишларини эслаб ўтиш мумкин. Хусусан, З. Илҳомовнинг тадқиқоти Алиқули амирлашкарни Қўқон хонлигининг XIX асрдаги сиёсий ҳаётида тутган ўрнидан келиб чиққан ҳолда тадқиқ этган бўлса, Б.Турсуновнинг тадқиқотида эса Қўқон хонлигидаги ҳарбий ҳолат ёки бошқарув хонликнинг ҳарбий сиёсатидан келиб чиқиб таҳлил қилинган.

Таъкидлаш лозимки, Қўқон хонлигига тегишли Жанубий Қозоғистондаги мулкларнинг ижтимоий - сиёсий ва иқтисодий ҳаётидаги баъзи жиҳатлари XXI асрнинг бошларида қозоғистонлик олимлар томонидан ҳам ўрганилмоқда.

3. Тадқиқот натижалари:

Хонликда ип ва ип газлама ишлаб чиқариш ҳажмининг ортиб бориши, бу маҳсулотларни Россия ва у орқали Шарқий Европа мамлакатлари бозорларида кўплаб сотила бошлаши, уларга бўлган талабнинг йилдан-йилга ортиб бориши суғорма деҳқончилик ерларини кенгайтириш ҳамда янги ерларни ўзлаштиришни тақозо этаётган эди. Шунинг учун ҳам XIX аср Қўқон хонлиги хусусан, Фарғона водийсининг суғорилиши тарихида янги даврни бошлаб бердики, айнан шу даврдан бошлаб, водийда йирик суғориш иншоотлари, ариқлар, каналлар, тўғонлар қурила бошлаган. Масалан, Сирдарёнинг асосий ирмоқларидан бўлган Норин ва Қорадарёлардан сув оладиган Шаҳрихонсой канали, Наманган янги ариғи, Чинобод ариғи, Андижонсой ва бошқа суғориш тармоқларининг қазилиши Фарғона водийсида суғориш тармоқларини кўпайиши, суғориладиган майдонларининг сезиларли даражада кенгайиши ҳамда деҳқончилик ва боғдорчиликнинг ривожланишига олиб келган.

Қўқон хони Олимхон ҳукмронлиги йилларида Фарғона водийсининг жанубий ҳудудларидаги сув таъминотини яхшилаш учун Сўх дарёсидан олтига ариқ қазилган ва ҳозирги Олтиариққа асос солинган.[1:298-6] Бу даврда Наманган воҳасида сув таъминотини яхшилаш, янги ерларни ўзлаштириш учун Наманган вилояти ҳокими Сайидқулбек Норин дарёсидан сув олувчи Янгиариқ каналини қуриш учун рухсат олди. [5:19-20-6]

Янгиариқ каналининг қазилган йили ҳақида илмий тарихий манбаларда турлича маълумотлар бор. Чунончи, архив ҳужжатларида канал 1800-1803 йиллари қазилган деб ёзилган.[6:13-в] А.Ф. Миддендорф, С.Соатовлар уни 1803 йилда, В.П. Наливкин эса 1819 йилда қазилган деб кўрсатади. XIX аср матбуоти саҳифаларида ҳам Янгиариқ канали 1803-1811 йилларда бунёд этилган, деб ёзилган.[7] Лекин топограф Н.Жилин ва архив маълумотларига таянган ҳолда канални 1800-1803 йилларда Олимхон даврида бунёд этилган деб таъкидлаш мумкин.

Умархон даврида, яъни 1811 йилда Янгиариқдан Заркент ва Ғирвон қишлоқларига қараб ариқ чиқарилган. Бу ариқ Фарғона водийсининг суғорма деҳқончилиги тарихига Мутаган ариғи номи билан кирган. Мазкур ариқ Заркент қишлоғининг куйи қисмларидаги ерларни сув билан таъминлаган.

1813 йилида Наманган ҳокими Қипчоқ Мирза Сирдарёнинг ўнг соҳилида бўш ётган ерларни ўзлаштириш учун Янгиариқ каналини узайтириб Қирғизқўрғонгача етказган. Унинг узайтирилиши Наманган шаҳрининг жанубий қисмида сув таъминотини яхшилади. Янгидан суғорилган ерларда маккажўхори, буғдой, арпа, полиз экинлари экилган.

1819 йилда Қўқон хони Умархон фармони билан Янгиариқ канали яна узайтирилиб, унинг узунлиги 120 чақиримга етказилди. Янгиариқ канали қазилгандан кейин Наманган воҳасида 5 та сой, 195 та ариқ мавжуд бўлиб, улар орқали 131 та қишлоқ ва 45 та чорвадорларнинг қишлоқ ерлари суғорилган, сув таъминоти ва назорати билан 4 та мироббоши ва 66 та мироб шуғулланган. [8:30-с]

Янгиариқ канали қурилиши билан Наманган воҳасининг сувга бўлган эҳтиёжи тўла ҳал этилмаган. Чунки, Наманган шаҳри ва унинг атрофларидаги қишлоқларини сувга бўлган эҳтиёжини тўла таъминлаш учун 337-340 тегирмон сув керак бўлгани ҳолда 1821 йилгача мавжуд 129 та қишлоқ ва 40 та қишлоқхоналар ҳамда 276 та тегирмон сув билан таъминланган.[9:22-в]

Шунинг учун ҳам 1819-1821 йилларда Наманган шаҳри ва унинг атрофларидаги қишлоқлар ва экин майдонларининг сув таъминотини янада яхшилаш учун Назарўлмас қишлоғи яқинида Норин дарёсидан сув оладиган Хонариқ канали қазилган. Унинг сув сифими 83 тегирмонга тенг бўлиб, у Наманган шарқининг шарқий қисми ва атрофдаги 23 та қўшни қишлоқлардаги сув таъминотини яхшилаган.

Умархон даврида қурилган Шаҳрихонсой канали Шаҳрихон шаҳрининг шаклланиши ва ривожланиши билан боғлиқ. У XVIII асрдан бошлаб қишлоқ тарзида маълум бўлган ва Асака, Ходим, Сегеза қишлоқлари билан бирга Аравансой ва Оқбўранинг Аравонга қўшиладиган ғарбий тармоғидан суғорилган. Кейинроқ, бу ерга Қўқон ва Марғилондан кўплаб аҳолининг кўчиб келиши, Шарқий Туркистондан келган 20 минг мухожирларни жойлаштирилиши туфайли экин майдонлари ва суғориш иншоатларига бўлган эҳтиёжнинг кескин ортиб кетиши сабабли Умархон Оқбўра сувларининг Ўшдан ортган қисмини Андижонга ўтказмай Аравансойга ташлашга буйруқ берган. Натижада Фарғона водийсининг Шаҳрихон воҳаси ерларини суғориш ишлари жадаллашиб кетган. Бу ҳудуддаги ерларни ўзлаштириш учун ҳатто Қўқондан бир гуруҳ маҳбуслар ҳам олиб келиниб, улардан алоҳида қишлоқ ташкил қилинган ва унга “Дориломон” деб ном қуйилган.

Шаҳрихонсой 1811 йилда қурилган бўлиб, уни айрим китобларда “Нахри Умархоний” деб тилга олинган. [10:21-6] Шаҳрихонсой сувлари билан Фарғона водийсининг шарқий ҳудудлари, жумладан Қўрғонтепа, Жалолқудуқ, Ойим каби мавзелари суғорилиб, бу ҳудуддаги кенг майдонлар ўзлаштирилган. Ўзлаштирилган янги ерларда 1450 хўжаликдан иборат янги қишлоқларга асос солиниб, 250 минг таноб(41-42 минг)га яқин ерлар ўзлаштирилган.

1820 йили Марғилон ерларини суғориш учун Шаҳрихонсойдан узунлиги саккиз чакирим бўлган Устамбоғ ариғи, Гуратепа ва Момохон мавзеларини суғориш учун Эшонбобо ариғи чиқарилди.

Қўқон хонлигида суғориш иншоотларини барпо қилишнинг маълум тартиб-қоидалари мавжуд бўлган. Суғориш тармоқлари ва уни қуриш ишлари икки гуруҳга ажратилган. Биринчи гуруҳга ҳажм жиҳатдан кичик суғориш тармоқлари киритилиб, уларни қуришда асосан шу суғориш иншоотларидан фойдаланувчи қишлоқ аҳолиси иштирок этган ва уларга маҳаллий мутасадди кишилар, мироббошилар бошчилик қилган. Иккинчи гуруҳ суғориш иншоотларига ҳажм жиҳатидан катта ва йирик каналлар киритилиб, уларни бунёд қилиш ишларига хонликнинг турли вилоятларидан қазувчи – ҳашарчилар жалб этилган. Бундай иншоотлар қурилишига бевосита хон ёки унинг жойлардаги вакили бошчилик қилган.

XIX асрнинг биринчи ярмида Фарғона водийсида суғориш тармоқларининг ривожланишида муҳим роль ўйнаган омиллардан яна бири бу ерга мухожир халкларнинг кўчириб келтирилиши бўлган. Хусусан, 1829 йилда Шарқий Туркистондан 70 мингга яқин уйғурлар хитойликларнинг жазоларидан қўриқиб Муҳаммадалихон қўшинига эргашиб келган ва улар водийнинг шарқий туманларига, яъни Окбўра дарё водийсининг юқори қисми, Қуршоб водийси, Ўзган атрофлари, Қўгартсой водийсининг Жалолобод ва Сузоқ худудлари Шаҳрихонсой, Ёзёвон, Андижон атрофларига жойлаштирилган.[11:18-с] Натижада бу худудларда янги ерлар ўзлаштирилиб, қишлоқлар барпо этилган.

XIX асрнинг 60-70 йилларида Фарғона водийсидаги ўз даври учун улкан иншоот ҳисобланган Қўқон хонлигининг сўнгги даврида, яъни 1868-1871 йилларда қурилган Улуғнаҳр ариғи баъзи олимларнинг таъкидлашича, Фарғона водийсидаги энг катта суғориш канали ҳисобланади.

XIX асрнинг 70 йиллари охирида Қўқон хонлигида бўлиб ўтган сиёсий воқеалар туфайли канал қурилишига бағишланган ёзма манбалар жуда кам сақланиб қолган. Шунинг учун ҳам уни қуришдан қўзланган мақсад тарихчи олимлар асарларида турлича талқин қилинади.

В.С. Батраковнинг ёзишича, канални қуришдан мақсад Андижоннинг шимолий қисмида жойлашган ерларни суғориш бўлиб, канал қурилиши Россия империяси томонидан Қўқон хонлигининг тугатилишига қадар давом этиб, у Ёзёвонгача қазилган ва 1875 йилда фақат унинг ярми қуриб битказилган.[12:120-с]

Тарихчи олимлар И.Пўлатов ва А.Мустафоевларнинг таъкидлашларича, Улуғнаҳр каналининг қурилишидан асосий мақсад хонликнинг пойтахти Қўқон шаҳрини сув билан таъминлаш бўлгани учун у Қўқон шаҳригача қуриб битказилган.[2:47-с] Бу каналнинг қурилиши билан илк бор Марказий Фарғонанинг жануби - шарқий худудидаги ерларни суғориш борасида қадам қўйилган.

Хонликда деҳқончилик экинларининг аксарияти Ўрта Осиё хонликларида хос бўлиб, ғаллачилик, боғдорчилик, сабзавот ва полиз маҳсулотлари етиштириш ҳамда ипакчилик яхши ривожланган. Донли экинлардан маккажўхори етиштириш кенг тарқалган бўлиб, у шаҳар ва қишлоқларда камбағалларнинг асосий истеъмол маҳсулоти ҳамда мол озуқаси ҳисобланган. Шунингдек, XIX асрга келиб хонликда пахтачилик соҳасига катта эътибор берилган бошлаган ва бу ўсимлик экиладиган майдонлар ҳажми тўхтовсиз кенгайиб борган.

Водий ғарбий қисмининг табиий шароити боғдорчилик ва узумчиликни ривожлантириш учун жуда қулай бўлган. Жануби-ғарбий Хўжанд, Конибодом, Исфара, Сўх, Чимён, Риштон худудлари асосан ўрик етиштиришга тўла ихтисослашган. Бу даврда бутун Фарғона водийсида тут дарахти кенг тарқалиб, у тоғ олди ва қадимги деҳқончилик воҳаларидан ҳисобланган Сўх, Исфара, Наманган, Аштда ипакчилик учун қадимдан ўстирилиб келинган.

Фарғона водийсининг тоғли худудлари, тоғ ён бағирлари ва адирларидан кўчманчи ва ярим кўчманчи аҳоли қишлоқ ва яйлов учун унумли фойдаланган. Шу билан бирга бу худудлар баҳорги ва кузги лалми деҳқончилик учун қулай бўлган.

Хонликда ер ва сув ҳукмрон табақаларники ҳисобланиб, ерга эгаликнинг 4 тури мавжуд бўлган. Улар: 1. хирож ерлар – ер эгаларининг хусусий ерлари; 2. Давлат ёки амлок ерлар – хонга қарашли ерлар, ўрмонлар, тўқайлар, йўлу-кўприклар; 3. Хусусий ерлар – хоннинг махсус фармойиши билан йирик амалдорларга берилган ерлар (суюрғол); 4. Вақф ерлар – диний муассасаларга, яъни масжид, мадраса, мазорларга қарашли ерлардир. Бундан ташқари қишлоқ жамоасига тегишли ерлар, қўл ва адирлар ҳам бўлиб, улардан аҳоли умумий асосда фойдаланган.[3:27-с]

Амлок хон ихтиёридаги ер бўлиб, у «замини хос», деб ҳам аталган ва ундан келадиган барча даромад хоннинг ихтиёрида бўлган. Бундай ерлар хон томонидан айрим гуруҳ ва шахсларга берилган. Ерни олган киши, уни ўз ҳисобидан суғориб, олган ҳосилидан хонга солиқ тўлаган ва бу солиқ миқдори хирождан ортиқ бўлган.

Ерга эгаликда мулк, ижара, урғу, танҳо шаклларида ҳам фойдаланилган. Мулк - бойларга қарашли бўлган хусусий ерлар бўлиб, улар деҳқонларга ижарага берилган. Ижара - муайян шартлар асосида бериладиган барча кўчмас ва кўчадиган мулк - ер, ариқ, тегирмон, тим, раста, улов ва бошқаларни ўз ичига олган мулк шакли бўлса, урғу – мусодара қилиш йўли билан хон мулкига айлантирилган ёки гуноҳкорни қўлга олишда жонбозлик қилган шахсларга берилган ер ва бошқа мол-мулкдир.

Танҳо - ҳукмдор томонидан алоҳида хизмат кўрсатган кишиларга амлок ерлардан баъзиларини инъом этилиши туфайли пайдо бўлган мулк шакли бўлиб, бундай ерларда солиқ йиғиш ҳуқуқи танҳо эгалари – танҳодорларга берилган. У ўзига берилган ер, бир нечта қишлоқ, ҳатто катта мулкнинг йиллик ёки ярим даромадини ҳаё сифатида олган. Баъзан киши бир умр танҳодор бўлган ва ўғли хон марҳаматига сазовор бўлса, танҳодорлик мерос тарзида давом этган. Ҳарбийларга танҳо ёки хирож тақдим этилса, у тархон, деб аталган.

Хонликда меҳнаткаш аҳолининг турмуши оғир бўлиб, уларнинг қўпчилигида ер бўлмагани сабабли катта ер эгаларининг ерларида ишлаб кун кечирганлар. Ўз кучини сотиш эвазига тирикчилик қилувчи бундай деҳқонлар чоракорлар деб аталган. Ер эгасига ёлланиб, унинг от-улови ва иш қуролларидан фойдаланиб деҳқончилик қилган чоракор хирожга, етиштирган ҳосилининг 1/5 қисмини хирожга тўлагач, қолган ҳосилнинг 3/4 қисмини ер эгасига топширган. Унинг ўзида ҳосилнинг 1/4 қисми қолган. Агар чоракор пахта ёки оқ маккажўхори экиб деҳқончилик қилган бўлса, юқоридаги чиқимлардан сўнг унга ҳосилнинг 1/3 қисми қолган. Қишлоқ аҳолиси тирикчилик учун яна бошқа юмушларни ҳам бажарган. Масалан, ҳосил пишиб етилгунча эркалар мардикорлик, аёллар эса яйловларга чиқиб чорвачилик билан шуғулланганлар.

Суғориш тармоқларининг мавсумий таъминоти деҳқонлар зиммасига юклатилган. Улар ҳашарларда иштирок этганлар, баъзан 15 кунгача ишлаб анҳор ва ариқлар қазиганлар.

Тадқиқотчи В.Наливкин ва М.Наливкиналар Қўқон хонлиги ҳудудида яшовчи аҳолининг турмуш тарзини ўрганиб, камбағал деҳқонлар, ҳаттоки майда олиб сотарлар томонидан ҳам таланади ва ўрта, қуйи табақа вакиллари деярли гўштли овқат истеъмол қилишмайди, деб ёзадилар.

Қўқон хонлиги шаҳар аҳолисининг иктисодий ҳаётида хунармандчилик ва косибчилик муҳим ўрин тутган. Узоқ ривожланиш тарихига эга бўлган Қўқон хонлигида хунармандчилик ихтисослашган. Хунармандчиликда ҳатто буюмларнинг бир тури ва бирор қисмини ишлаб чиқаришга йўналтирилган соҳалар мавжуд бўлган. Буни айниқса тўқувчилик, темирчиликда кузатиш мумкин. Хунармандлар ўз касбининг сир-асрорларини мукамал ўзлаштирган моҳир усталари бўлиб, ишлаб чиқараётган маҳсулотларини юксак санъат даражасига кўтара олганлар.

Хунарманд усталар ишлаб чиқарган маҳсулотларининг сифат даражаси юқори бўлишини таъминлашга ҳаракат қилган. Бозордаги кескин рақобат эса уларни ўз касблари сирларини махфий сақлашга ундаган. Касб-хунарларнинг нозик жиҳатлари фақат фарзандлар, баъзан айримлари шогирдларигагина ўргатилган ва у шу йўл билан авлоддан-авлодга ўтиб келган.

Қўқон хонлигида мамлакат пойтахти ва бошқа барча шаҳарлар аҳолисининг асосий қисми хунармандчилик ва қосибчилик билан шуғулланган. Маҳаллалар ўзи ихтисослашган хунарига қараб махсус устахона, тим ва дўқонларига эга бўлган. Буни шаҳарлардаги маҳаллалар ва кўчаларнинг номларидан ҳам кўриш мумкин.

Мамлакатнинг деярли барча шаҳар ва қишлоқларида хунармандчиликнинг ривожини бир хил бўлган бўлсада, ишлаб чиқариш ўзининг айрим хусусиятлари, яъни маҳсулотнинг тури, сифати билан ажралиб турган. Хунармандчиликнинг темирчилик, заргарлик, тўқувчилик, дегрезлик, кулолчилик, мисгарлик ва бошқа тармоқлари [4] кенг ривожланган бўлиб, хонликнинг ҳар бир шаҳри муайян соҳада ишлаб чиқарган маҳсулотлари билан донг таратган. Жумладан, Қўқон шаҳри заргарлик ва қоғоз ишлаб чиқариш, Шаҳрихон ва Чуст тикувчилик ҳамда темирга ишлов бериш, хусусан пичоқчилик, Марғилон, Наманган ва Андижон эса ипак газламалари, Тошкент ўзининг тикувчилик, тўқувчилик, чўян, темир-мис маҳсулотлари билан шуҳрат топган. Хонлик хунармандчилиги ҳақида А.П. Хорошхин берган маълумотларга кўра, унинг эътиборга лойиқ соҳаси Наманган, Қўқон ва Марғилон шаҳарларида атлас, шойи, адрас ва беқасам матоларининг ишлаб чиқарилганлигидир.

Усталар кўпчилик шаҳарларда, айниқса Қўқонда жуда сифатли маҳсулотлар ишлаб чиқарганлар. Қўқонда тажрибали усталар кўп бўлиб, улар ўз маҳсулотларини санъат даражасига кўтарган ҳолда доимий буюртмачи ва мижозларга эга бўлганлар. Бу эса уста-хунармандларнинг доимий иш билан таъминланиб турганларидан далолат беради.

Айниқса, Қўқон хунармандлари ишлаб чиқарган газлама ва металл буюмлар анча сифатлилиги билан ажралиб турган. Қўқонда темирчилик маҳсулотларига талаб катта бўлган. Чунки улар жамият хўжалик ҳаётида алоҳида ўрин тутган ва бу маҳсулотлардан қишлоқ хўжалиги ҳамда уй-рўзғорда кенг фойдаланилган.

Хонликнинг бутун ҳудудига бўлганидек Қўқон шаҳрида ҳам ишлаб чиқариш қўл меҳнатига асосланган бўлиб, асосий хунар хиллари ип ва ипак матолар тўқиш, оёқ кийими тайёрлаш, териға ишлов бериш, сопол идишлар тайёрлаш, темирчилик, эгар-жабдуғ ясаш, бўёқчилик, мисгарлик, заргарлик, дурадгорлик, аравасозлик, ҳарбий қуроли ишлаб чиқариш, ўймакорлик, мум ишлаш, писта кўмир тайёрлаш, каштачилик, дўппичилик, қалин томлар ёпиш ва шу қабилардир.

Шунингдек, хонликда порох ишловчи ва қоғоз тайёрловчи устахоналар ҳам бўлган. Қоғоз ишлаб чиқариш хунармандчилик ва қосибчиликнинг муҳим тармоғи бўлиб, А.П. Федченко 1871 йилда бу маҳсулотни ишлаб чиқариш жараёнини, яъни Қўқон қоғозини тайёрлашни ўз кўзи билан кўрган ва уни батафсил баён қилиб берган. Унинг хулосасига қараганда, Ўрта Осиёда фақат Қўқон шаҳрида қоғоз ишлаб чиқариш йўлга қўйилган. Бироқ, ўрганилаётган даврда бу соҳа Россия саноати ишлаб чиқарган арзон фабрика қоғозларининг хонлик бозорларини эгаллаши натижасида бутунлай қасод бўлган.

Хонликда қуролисозликка ҳам алоҳида эътибор берилган. Бу тармоқ шаҳар хунармандчилик ишлаб чиқаришининг обрўли соҳаларидан бири бўлиб ҳисобланган. Қўқон шаҳрида замбараклар, милтиқлар, қиличлар, пичоқлар, ханжарлар, қалқонлар, найзалар ва бошқа ҳарбий анжомлар тайёрланган.

Қўқон жамияти ҳаётида савдо муносабатлари алоҳида ўрин тутиб, савдо-сотик ички ва ташқиға бўлинган. Ички савдо ўтроқ деҳқонлар, кўчманчи чорвадорлар ва шаҳар-қишлоқ хунармандлари ўртасидаги анъанавий маҳсулот айрбошлашға асосланган. Аҳолининг қундалик эҳтиёжлари ишлаб чиқарувчилар томонидан тайёрланган маҳсулотлар билан тўла таъминлаб турилган. Барча ички савдо чакана бўлиб, улгуржи савдо деярли бўлмаган.

Хунармандчилик ва қосибчилик савдо билан яқин алоқада бўлган. Хунармандлар аксарият ҳолларда ўз товарларини ўзлари сотганлар. Деҳқон ва чорвадорлар эса ҳафтанинг муайян кунлари ўз молларини бозорда сотганлар. Шу билан бирға, хонликда олибсотарлик ҳам кенг тарқалган. Бозорлардаги нарх-наво бир хилда турмаган. У хонликдаги тинчилик - осойишталик, урушлар, об-ҳавонинг ёмон қилиши оқибатида ҳосилдорликнинг пасайиши қабил оқилларға қараб ўзгартиб турган.

Мамлакатнинг энг асосий савдо ва тижорат марказлари Қўқон, Тошкент, Марғилон, Андижон, Хўжанд, Наманган, Ўш, Ўратепа каби шаҳарлар бўлиб, улар орасида Қўқон нафақат хонлик, балки бутун Ўрта Осиёнинг савдо марказларидан бири, деб ҳисобланган.

Қўқон бозорлари ўзининг товарларга бойлиги ва нарх-навонинг бошқа шаҳарларга нисбатан анча арзонлиги билан ажралиб турган. Шаҳарнинг деворлар билан ўралган катта бозорлари маҳаллий аҳоли ва четдан келган савдогорлар билан доимо гавжум бўлган. Потанин XIX асрнинг 20- йилларида Қўқонда олти бозор бўлганлигини қайд этган. Бозорлар якшанба, чоршанба ва пайшанба кунлари ишлаган. Бу ерда қаттиқ назорат ўрнатилган бўлиб, харидор ҳаққига хиёнат қаттиқ жазога тортилган.

Қўқон хонлигининг иқтисодий ҳаётида ташқи савдо ҳам муҳим рол ўйнаган. Мамлакат ғарб ва жанубда Бухоро, Хива, Афғонистон, Эрон, Туркия, Ҳиндистон, шарқда Хитой (Қашқар орқали), шимолда Дашти Қипчоқ кўчманчилари ва айниқса Россия билан кенг савдо муносабатларини ўрнатган. Манбаларда хонликка япониялик ва англиялик савдогарлар ҳам келганлиги кўрсатиб ўтилади.

Ташқи савдо қарвонларда товар олиб бориш ва олиб келиш йўли билан амалга оширилган. Хонлиқнинг савдо қарвонлари қуйидаги йўналишлар бўлиб катнаган:

1. Қўқон – Бухоро савдо йўли. Бу йўл икки йўналишда марказий шаҳарларни кесиб ўтган. Уларнинг биринчиси, Қўқон - Бешариқ – Маҳрам – Хўжанд – Ўратепа – Жом (Ём) – Работ – Жиззах – Самарқанд – Янгикўрғон орқали, иккинчиси, Қўқон – Бешариқ – Маҳрам – Хўжанд – Ўратепа – Зомин – Жиззах – Самарқанд орқали ўтган ва савдо қарвонлари 20-22 кунда Бухорога етиб борган.

2. Қўқон – Тошкент савдо йўлининг учта йирик йўналишлари бўлиб, биринчи йўналиш: Тилав ва Кандир доғи орқали ўтиб, Тиловда икки шахобчага бўлиниб кетган. Бири Оҳангароннинг чап томонидан ўтиб, Курд орқали Бешкент, Тўйтепа ва Тошкентга борган. Иккинчиси эса Тилав ёнида Оҳангарондан ўтиб, Қорахитой қишлоғида иккига айрилган: бири Тўйтепага кетган, иккинчиси Қовардан Ниёзбек орқали Тошкентга келган. Бу йўл энг узун ҳисобланган ва ундан фақат сув тошқинлари вақтида, яъни Тўйтепадан Тошкентга юриб бўлмаган вақтларда фойдаланилган.

Иккинчи йўналиш: Қўқондаги Учтоғи орқали Работ (Уральск станцияси) да икки шахобчага бўлинган. Бири – Бишкент ва Тўйтепага, иккинчиси чапроқ юриб, Бўка, Жафон, Занги ота қишлоғи орқали Тошкентга келган.

Учинчи йўналиш: Қўқон ва Намангандан Тирс орқали ўтган йўл. У Чотқолдан юқори кўтарилиб, Қорабура дарасидан ўтиб, Авлиё отага борган. Унинг бир шахобчаси чапга йўналиб Чимкент орқали Еттисув тоғи, Оқжар ва Қоплонбек билан Тошкентга келган. Бу йўлдан фақат ёзда фойдаланилган. Иккинчи шахобчаси Сайрам водийсидан Тилав орқали тоғдан ўтиб, Қўқонга борган. Аниқроғи бу Сайрам – Қўқон йўли бўлиб, у Сайрам водийсидан бошланиб, Еттисув – Оқжар – Дарбесикқопқа доғи – Александровск тоғлари – Хўжанд кўприги орқали Чирчиқ дарёсидан ўтиб – Кучкўрғон – Хитойтепа – Қанжигалдан ўтиб Тилавга борган ва катта Қўқон йўли билан шаҳарга кирган. Бу йўл орқали асосан қўй подалари Авлиё отадан Қўқонга олиб келинган.

4. Хулосалар:

Хулоса ўрнида қуйидагиларни таъкидлаш мақсадга мувофиқ:

– Қўқон хонлиги XIX асрнинг биринчи ярмида ўзининг худуди жиҳатидан Ўрта Осиёда энг катта давлат тузилмаларидан бири бўлиб, унинг чегарали шарқда Талас водийси ва бугунги Қирғизистон, Қозоғистон, Шарқий Туркистон, Шимолда қозоқ жузлари ва Сирдарё қуйи оқими, ғарбда Жиззах ва Ўратепа, жанубда Туркистон тоғлари ва Тожикистоннинг Дарвоз ва Помир мулкларидан ўтган.

– Хонлик худудидаги Қўқон, Тошкент, Туркистон, Чимкент, Хўжанд, Ўратепа, Андижон, Наманган, Ўш ва бошқа шаҳарлар мамлакатнинг сиёсий, иқтисодий ва маданий марказлари бўлган.

– Хонлик аҳолисини туркий ва эроний халқлар ташкил қилиб, улар ўтроқ ва кўчманчи, ярим кўчманчи тарзда ҳаёт кечирганлар. Водий ва шаҳарларда муқим яшаётган

ўзбеклар ва тожиклар деҳқончилик, уй чорвачилиги, хунармандчилик ва савдо билан шуғулланган бўлса, кўчманчи ва ярим кўчманчи қипчоқ, қирғиз, қозоқ ва бошқа туркий халқлар асосан чорвачилик билан шуғулланганлар.

– Хонлик хўжалигининг асосини суғорма деҳқончилик ташкил қилган. Фарғона водийси ва Тошкент воҳасида сув манбаларининг етарли эканлиги деҳқончиликда мўл ҳосил олиш имкониятини яратган. Фарғона водийси, Тошкент, Хўжанд, Ўратепа ва уларнинг атрофларида суғорма деҳқончилик, тоғ олди ҳудудларда лалми деҳқончилик ривожланган. Экинларнинг аксарияти Ўрта Осиё хонликларида хос бўлиб, ғаллачилик, боғдорчилик ва полизчилик яхши ривожланган, ипакчилик кенг ёйилган. XIX асрга келиб, деҳқончиликда пахтачилик соҳасига катта эътибор берилди бошлаган ва пахта майдонлари ҳам тўхтовсиз кенгайиб борган. Пахтанинг асосий харидори эса Россия бўлган.

– XIX асрда хонлиkning хўжалик ҳаёти асосан ерга эгалик муносабатлари, суғорма деҳқончилик, хунармандчилик, қосибчилик ва чорвачиликдан иборат бўлган. Хонлик иқтисодий ҳаётида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан бир қаторда хунармандчилик, чорвачилик ва савдо ҳам муҳим ўрин тутган.

– Хонлиkning асосий бойлиги ер бўлганлиги учун ҳосилдор ерларнинг аксарияти давлатники ҳисобланган. Хонликда ер эгалиги муносабатлари анъанавий тарзда давом этиб, ерга эгалиkning давлат ёки амлок, вақф, жамоа, мулк, ижара, урғу, танҳо шакллари мавжуд бўлган. Ернинг асосий қисми хон, унинг оиласига тегишли бўлган. Мамлакатда ерга эгалик, хўжалик ҳаёти, шаҳарлар ва ҳудудларининг бошқаруви ҳукмрон сулола, юқори табақа вакиллари ва йўлбошчи қабилалар бошлиқларининг қўлида бўлган.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Зиё А. Ўзбек давлатчилиги тарихи. – Тошкент: 2000. – Б. 298. (Ziyo A. History of Uzbek statehood. - Toshkent: 2000. - P. 298.)
2. Пўлатов И., Мустафаев А. Из истории борьбы узбекского народа за воду // Учен. Зап. АГПИ. – 1955. – Вып. II. – С. 47. (Po'latov I., Mustafaev A. Iz istorii borby uzbekskogo naroda za vodu // Uchen. Zap. AGPI. - 1955. - Vyp. II. - P. 47.)
3. Хаклиев В. Сельская община Северной Ферганы в конце XIX – начале XX вв. (историко-этнографическое исследование): Автореф. канд. ... ист. наук. – Ташкент, 1998. – 27 с. (Khakliev V. Rural community of Northern Fergana in the late XIX - early XX centuries. (historical and ethnographic research): Author. Cand. .. ist. sciences. - Tashkent, 1998. -- 27 p.)
4. Кўкон хонлари архивида улар номма-ном санаб ўтилган. Қаранг: Троицкая А.Л. Каталог архива Кокандских ханов XIX века. – Москва, 1968. (In the archives of the Kokand khans, they are listed by name. See Troitskaya A.L. Catalog archive Kokandskix xanov XIX veka. - Moscow, 1968.)
5. Иванов П.П. Очерки по истории Средней Азии. (XVI – середина XIX в.в.). – Москва: 1958. – С. 19-20. (P.P. Ivanov Essays on the history of Central Asia (16th - mid 19th century). - Moscow: 1958. -- S. 19-20.)
6. ЎзР МДА. 19-фонд, 1-рўйхат, 290-иш, 13-варақ. (NA of the Republic of Uzbekistan. Fund 19, List 1, Case 290, Sheet 13.)
7. Туркестанские ведомости. 1880, № 24, – С. 94. (Turkestanskije vedomosti. 1880, no. 24, - p. 94.)
8. Миддендорф А.Ф. Очерки Ферганской долины... – С. 30. (Middendorf A.F. Essays on the Fergana Valley. - p. 30.)
9. ЎзР МДА. 19-фонд, 1-рўйхат, 290-иш, 22-варақ. (NA of the Republic of Uzbekistan. There are 19 funds, 1 list, 290 cases, 22.)
10. Мирзо Олим Мушриф. Ансоби ас-салотин ва таворих ал-хавоқин // Қўлёзма. ЎзР ФАШИ. – № 1312. – Б. 21 (Mirzo Olim Mushrif. Ansob as-salotin and tavorix al-hawaqin //

- Manuscript. Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. - № 1312. - В. 21)
11. Семёнов А.А. Отношение Кокандского ханства к Кашгару. Рукопись АН Уз ССР. инв. – № 78. – С. 18. (Semyonov A.A. Attitude of the Kokand Khanate to Kashgar. Manuscript of the Academy of Sciences of the SSR. inv. - No. 78. - P. 18.)
 12. Батраков В.С. Характерные черты сельского хозяйства Ферганской долины в период Кокандского ханства // Труды САГУ. Нов. сер. вып. 62. кн. 8. – Ташкент: 1955. – С.120.(Batrakov V.S. Characteristic features of agriculture in the Fergana Valley during the period of the Kokand Khanate // Proceedings of SAGU. New ser. no. 62. 8. - Tashkent: 1955. - p. 120.)

ЎТМИШГА НАЗАР

3-МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-3

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE-3

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000